

গংগা চৰণ

বনাম

ৰাম চৰণ ৰাম গোপাল

[হৰিলাল কানিয়া চি.জে., ফজল আলী আৰু মেহৰ চন্দ মহাজন জে.জে.]

ভাৰতীয় চুক্তি অধিনিয়ম (১৮৭২ চনৰ ১), ধাৰা ৫৬ -- যোগান ধৰাৰ লগে লগে কোনো বিশেষ কাৰখানাৰ দ্বাৰা উৎপাদিত সামগ্ৰীৰ তৎকালীন বিতৰণৰ বাবে চুক্তি -- চুক্তিৰ নিৰ্মান -- কাৰখানাৰ পৰা সময় মতে সামগ্ৰী নোপোৱা - সম্পাদনাৰ অজুহাত দেখুৱায় নেকি - হতাশাৰ মতবাদ।

প্ৰতিবাদীসকলে আপীলকাৰীসকলক ১৯৪১ চনৰ ১৭ নবেম্বৰৰ ভিতৰত কাপোৰৰ ৬১টা গাঁঠ প্ৰদান কৰিবলৈ সন্মতি জনায়। চুক্তিখনৰ মতে "আমি আপোনালোকলৈ সামগ্ৰীবোৰ তৈয়াৰ হোৱাৰ লগে লগে মগছৰ বাড়ি ১৫, সম্বত ১৯৯৮ লৈ পঠাই থাকিম..... আমি আপোনালোকক ভিক্টোৰিয়া মিলছৰ সামগ্ৰীৰ যোগান ধৰি থাকিম যেতিয়াই উক্ত মিলছে সেইবোৰ আমাক যোগান ধৰে..... আমি আপোনালোকক সামগ্ৰীৰ বিতৰণ কৰি থাকিম..... ওপৰত উল্লেখ কৰা সেইবোৰ সামগ্ৰীৰ মাজৰ পৰা যিবোৰ মিলটোৱে তৈয়াৰ কৰে।" সামগ্ৰী বিতৰণ নকৰাৰ বাবে হোৱা ক্ষতিৰ এটা মোকদ্দমাত প্ৰতিবাদীসকলে আবেদন জনাইছিল যে যিহেতু ১৯৪১ চনৰ ১৭ নবেম্বৰৰ আগতে তেওঁলোকে ভিক্টোৰিয়া মিলছৰ পৰা সামগ্ৰীবোৰ পোৱা নাছিল, তেওঁলোকে প্ৰতিৰোধ কৰিব নোৱাৰা এক ঘটনাৰ বাবে চুক্তিখনৰ সম্পাদন অসম্ভৱ হৈ পৰিছিল আৰু সেইগতিকে ভাৰতীয় চুক্তি অধিনিয়মৰ ধাৰা ৫৬-ৰ অধীনত চুক্তিখন অকাৰ্যকৰী হৈ পৰে:

মানি লোৱা হৈছিল, (i) যে চুক্তিখনৰ এক যথাযথ নিৰ্মানত সামগ্ৰীৰ বিতৰণ ভিক্টোৰিয়া মিলছৰ দ্বাৰা প্ৰতিবাদীসকলক যোগান ধৰাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল কৰা হোৱা নাছিল। "মিলছে প্ৰস্তুত কৰা"- এই শব্দকেইটা, কেৱল যোগান ধৰিবলগীয়া সামগ্ৰীৰ এক বৰ্ণনাহে আছিল, আৰু "প্ৰস্তুত হোৱাৰ লগে লগে" আৰু "উক্ত মিলছৰ দ্বাৰা আমাক যোগান ধৰাৰ লগে লগে" - এই অভিব্যক্তি দুটাই কেৱল বিতৰণৰ প্ৰক্ৰিয়া নিৰ্দেশ কৰিছিল। গতিকে এইটো এনেকুৱা এটা মামলা নাছিল য'ত চুক্তিৰ বিফলীকৰণৰ মতবাদটোৰ প্ৰসংগ উল্লেখ কৰিব পাৰি। (ii) আনকি চুক্তিখনৰ নিৰ্মানৰ বাহিৰেও, যিহেতু প্ৰতিবাদীসকলে দেখুৱাই দিয়া নাছিল যে তেওঁলোকে ভিক্টোৰিয়া মিলছৰ সৈতে সামগ্ৰীৰ অৰ্ডাৰ দিছিল আৰু তথাপিও মিলে যোগান ধৰাত ব্যৰ্থ হৈছিল, বিতৰণৰ চুক্তিৰ স্পষ্ট ভংগ হৈছিল আৰু আপীলকাৰীয়ে ক্ষতিপূৰণ আদায় কৰাৰ অধিকাৰী আছিল।

হৰনন্দৰাই বনাম প্ৰগদাস (এল.আৰ. ১৫ আই.এ. ৯) আৰু ব্ৰিটিছ মুভিটন নিউজ বনাম লণ্ডন চিনেমাৰ্জ [১৯৫১] (২ এ.ই.আৰ. ৬১৭)ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰা হৈছে।

দেৱানী আপিল অধিকাৰ ক্ষেত্ৰ: ১৯৫১ চনৰ দেৱানী আপিল নং ৫৬।

১৯৪৩ চনৰ আপিল নং ২৪০-ত, ১৯৪৬ চনৰ ১৪ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখৰ এলাহাবাদ উচ্চ ন্যায়ালয় (মালিক আৰু ৱালি উলাহা জে.জে.)-ৰ এটা ৰায় আৰু আজ্ঞাপ্তিৰ পৰা আপিল, যিটো ১৯৪২ চনৰ মূল মোকদ্দমা নং ৩৪-ত কানপুৰৰ দেৱানী আৰু সত্ৰ ন্যায়াধীশৰ আদালতৰ ১৯৪৩ চনৰ ১৯ জানুৱাৰীৰ এটা আজ্ঞাপ্তিৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছিল।

আপীলকাৰীৰ হৈ আচৰু ৰাম (তেওঁৰ সৈতে পি.এছ. সফীৰ)।

প্ৰতিবাদীৰ হৈ এছ.পি. সিনহা (তেওঁৰ সৈতে কে.এন. আগৰৱাল)।

১৯৫১ চনৰ নবেম্বৰ ১। আদালতৰ ৰায় প্ৰদান কৰা হৈছিল নিম্নোল্লিখিত ন্যায়াধীশৰ দ্বাৰা-

ফজল আলী জে. - এয়া চুক্তি ভংগৰ বাবে প্ৰতিবাদী-প্ৰতিষ্ঠানৰ পৰা ক্ষতিপূৰণ আদায় কৰিবলৈ আপিলকাৰীয়ে দাখিল কৰা মোকদ্দমাত বিচাৰ আদালতৰ এটা ৰায় ওলটোৱা এলাহাবাদ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ এটা ৰায়ৰ বিৰুদ্ধে বিশেষ অনুমতিৰ দ্বাৰা আবেদন।

দেখা যায় যে ১৯৪১ চনৰ ১০ আৰু ১৮ এপ্ৰিলৰ ভিতৰত পক্ষদুটাই ৫টা চুক্তিত স্বাক্ষৰ কৰিছিল, যাৰ দ্বাৰা প্ৰতিবাদী-প্ৰতিষ্ঠানটোৱে আপিলকাৰীক কানপুৰৰ নিউ ভিক্টোৰিয়া মিলছ আৰু ৰামপুৰৰ ৰাজা টেক্সটাইল মিলছে নিৰ্মাণ কৰা কিছুমান নিৰ্দিষ্ট ধৰণৰ ১৮৪ টা কাপোৰৰ গাঁথ যোগান ধৰাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল। মাত্ৰ ৯৯ টা গাঁথ লোৱা হৈছিল আৰু বাকী ৮৫ টাক লৈ বিবাদৰ সৃষ্টি হৈছিল। ১৯৪১ চনৰ ১৭ অক্টোবৰত পক্ষদুটাৰ মাজত চুক্তি হয় আৰু এই কথাত সহমতত উপনীত হয় যে প্ৰতিবাদী-প্ৰতিষ্ঠানখনে আপিলকাৰীক ৬১টা গাঁথ বিতৰণ কৰিব লাগিব, আৰু ১৯৪১ চনৰ ১৭ নৱেম্বৰৰ ভিতৰত সামগ্ৰীসমূহ বিতৰণ কৰিব লাগিব। চুক্তিখনৰ প্ৰকৃত লিখনিখিনি (প্ৰদৰ্শন ৪) তলত দিয়া ধৰণৰ আছিল:

“তলত উল্লেখ কৰা অনুসৰি ৬১ টা গাঁথ আমি আপোনালোকক দিব লাগিব।

আমি আপোনালোকলৈ সামগ্ৰীবোৰ তৈয়াৰ হোৱাৰ লগে লগে মগছৰ বাড়ি ১৫, সম্বত ১৯৯৮ লৈ পঠাই থাকিম। আমি আপোনালোকক ভিক্টোৰিয়া মিলছৰ সামগ্ৰীৰ যোগান ধৰি থাকিম যেতিয়াই উক্ত মিলছে সেইবোৰ আমাক যোগান ধৰে।

(কাপোৰৰ বিতৰণ ইয়াত দিয়া হৈছে)

আমি আপোনালোকক মগছৰ বাড়ি ১৫-লৈকে ওপৰত উল্লেখ কৰা সেইবোৰ সামগ্ৰীৰ মাজৰ পৰা যিবোৰ মিলটোৱে তৈয়াৰ কৰে সেইবোৰ সামগ্ৰীৰ বিতৰণ কৰি থাকিম।”

যিহেতু ৬১টা গাঁথ যোগান ধৰা হোৱা নাছিল সেইবাবে আপিলকাৰীয়ে ১৯৪১ চনৰ ২০ নৱেম্বৰত প্ৰতিবাদী-প্ৰতিষ্ঠানটোলৈ তলত উল্লেখ কৰা ধৰণে টেলিগ্ৰাফিক জাননী প্ৰেৰণ কৰিছিল:--

“বেংকৰ জৰিয়তে আমাৰ ৬১ টা গাঁথৰ বিতৰণ কৰক। অন্যথা তিনিদিনৰ ভিতৰত গোচৰ ৰুজু কৰা হ'ব।”

এই জাননীৰ কোনো উত্তৰ আপিলকাৰীয়ে নাপালে, আৰু সেয়েহে তেওঁ মোকদ্দমাটো আৰম্ভ কৰিলে যিয়ে ১৯৪২ চনৰ ২৩ এপ্ৰিলত এই আপিলৰ সৃষ্টি কৰে, যাৰ দ্বাৰা তেওঁ প্ৰায় ৯৮০৮-তকৈ কিছু অধিক টকাৰ দাবী কৰিছিল, যিটোৱে তেওঁৰ মতে, চুক্তিবদ্ধ সামগ্ৰীৰ বজাৰ মূল্যৰ হাৰ বৃদ্ধিৰ বাবে হোৱা তেওঁৰ লোকচানক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছিল সামগ্ৰী, আৰু তেওঁ খৰচ আৰু সুতৰ দাবীও কৰিছিল। প্ৰতিবাদী-প্ৰতিষ্ঠানখনে কেইবাটাও ভিত্তিত মোকদ্দমাটোক প্ৰতিহত কৰিছিল, কিন্তু তেওঁলোকৰ মূল আপত্তি, কেৱল যিটোৰ সৈতে আমি এই আপিলত সম্বন্ধিত হৈছোঁ, সেয়া আছিল যে চুক্তিখনৰ সম্পাদন তেওঁলোকৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাহিৰৰ পৰিস্থিতিৰ বাবে বিফল হৈছিল আৰু সেয়েহে আপিলকাৰীৰ দাবী বিফল হ'ব লাগিব। এই আপত্তি বিচাৰ আদালতে নাকচ কৰিছিল যদিও উচ্চ ন্যায়ালয়ে ইয়াক সমৰ্থন কৰিছিল, আৰু সেয়েহে এই আবেদন।

এই আপিলত উত্থাপিত একমাত্ৰ কথাটো হ'ল গোচৰৰ পৰিস্থিতিয়ে চুক্তিৰ বিফলীকৰণৰ মতবাদ প্ৰয়োগৰ কোনো ভিত্তি প্ৰদান কৰে নেকি, যিটো মতবাদ এই দেশৰ ক্ষেত্ৰত ভাৰতীয় চুক্তি অধিনিয়ম, ১৮৭২-ৰ ৩২ আৰু ৫৬ নং ধাৰাত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে।

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৰায়ৰ বিৰুদ্ধে আক্ৰমণৰ মূল ভিত্তিসমূহ হ'ল :-

(১) যে ই ১৯৪১ চনৰ ১৭ অক্টোবৰৰ চুক্তিখন (প্ৰদৰ্শন ৪) ভুলকৈ পঢ়িছে, যাৰ ওপৰত দুয়োপক্ষই নিৰ্ভৰ কৰে; আৰু

(২) যে ই গোচৰৰ তথ্যতকৈ এটা বিমূৰ্ত আইনী মতবাদৰ প্ৰতি অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে।

আমাৰ মতে, এই দুয়োটা যুক্তিয়েই শুদ্ধ।

চুক্তিখনৰ ওপৰত উচ্চ ন্যায়ালয়ে স্থাপন কৰা নিৰ্মান আৰু তাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ইয়াৰ সিদ্ধান্ত, তলত দিয়া ৱালি উলাহা জে.ৰ আগশাৰীৰ ৰায়দানৰ অংশত উল্লেখ কৰা হৈছে :-

“মোৰ বোধেৰে পক্ষদুটাই স্পষ্টভাৱে উদ্দেশ্য কৰিছিল যে প্ৰতিবাদীয়ে বাদীক সামগ্ৰী যোগান ধৰিব লাগিছিল ‘যদি আৰু যেতিয়া’-- আৰু কেৱল সেই পৰিঘটনাতহে য’ত -- বিশেষ সামগ্ৰীসমূহ ভিক্টোৰিয়া মিলছে প্ৰস্তুত কৰিছিল আৰু ১৯৪১ চনৰ ১৭ অক্টোবৰৰ পৰা ১৯৪১ চনৰ ১৭ নৱেম্বৰৰ ভিতৰত প্ৰতিবাদীক যোগান ধৰা হৈছিল। যিহেতু চুক্তিখন যি মৌলিক ধাৰণাটোৰ ওপৰত কৰা হৈছিল সম্পাদনৰ সময়ত তাৰ অস্তিত্ব নোহোৱা হৈ গৈছিল আৰু ফলস্বৰূপে প্ৰতিবাদীয়ে চুক্তিখন পূৰণ কৰাটো অসম্ভৱ হৈ পৰিছিল, সেয়েহে এইটো ধৰিব লাগিব যে চুক্তিখন অসম্ভৱতাৰ আবিৰ্ভাৱৰ দ্বাৰা বৰ্খাস্ত কৰা হৈছিল।”

উচ্চ ন্যায়ালয়ে পৰামৰ্শ দিয়া নিৰ্মাণটো ঠিক সেইটো নিৰ্মাণ যিটো হৰনন্দৰাই বনাম প্ৰগদাস(১) গোচৰত প্ৰতিবাদী-উত্তৰদাতাসকলে একেধৰণৰ চুক্তিত ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, যদিও অন্তঃ পৰিষদে ইয়াক নাকচ কৰিছিল। সেই ক্ষেত্ৰত সামগ্ৰী বিতৰণৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱস্থাসমূহ তলত দিয়া ধৰণে চলিছিল :-

"উক্ত সামগ্ৰীসমূহ, যেতিয়া আৰু যেনেকৈ একেখিনি মিলছৰ পৰা লাভ কৰা যায়, তেতিয়াই বিতৰণ গ্ৰহণ কৰিব লাগে।"

চৰকাৰৰ সৈতে কিছুমান চুক্তি পূৰণ কৰাত নিয়োজিত থকাৰ বাবে মিলছে প্ৰতিবাদীসকলৰ সৈতে কৰা চুক্তি সম্পন্ন কৰাত ব্যৰ্থ হয়, আৰু ফলস্বৰূপে প্ৰতিবাদীসকলে বাদীক সামগ্ৰী যোগান ধৰিব পৰা নাছিল। অন্তঃ পৰিষদৰ সন্মুখত উত্থাপিত প্ৰশ্নবোৰ আছিল চুক্তিখনৰ অৰ্থ আৰু ইয়াৰ সম্পাদন বিফল হৈছে নেকি, আৰু অন্তঃ পৰিষদে সেইবোৰ এই শব্দৰে নিষ্পত্তি কৰিছিল :-

“এইটোও পৰামৰ্শ দিয়া হৈছিল যে ‘যেতিয়া আৰু যেনেকৈ একেখিনি মিলছৰ পৰা লাভ কৰা যায়’ এই কথাখিনিৰ ব্যাখ্যা কৰা উচিত, যেন সেইখিনি ‘যদি আৰু যেনেকৈ একেখিনি মিলছৰ পৰা লাভ কৰা যায়’ আছিল। ইয়াৰ দ্বাৰা কিস্তিৰ দ্বাৰা ডেলিভাৰীৰ পৰিমাণ আৰু সময় নিৰ্ধাৰণ কৰা শব্দবোৰক আচলতে ডেলিভাৰীৰ বাধ্যবাধকতালৈ ৰূপান্তৰিত কৰা হয় আৰু কাৰ্যতঃ নতুন চুক্তি কৰা হয়। ই শব্দক বিতৰণ কৰাৰ বাধ্যবাধকতাৰ পূৰ্বৱৰ্তী কিস্তিৰ দ্বাৰা বিতৰণৰ পৰিমাণ আৰু সময় নিৰ্ধাৰণ কৰাৰ এক চৰ্তলৈ পৰিৱৰ্তন কৰে, আৰু কাৰ্যতঃ এখন নতুন চুক্তিৰ সৃষ্টি কৰে। শব্দবোৰে নিশ্চিতভাৱে সম্পাদনৰ ধৰণ নিয়ন্ত্ৰণ কৰে, কিন্তু ই বিক্ৰী হোৱা নিৰ্দিষ্ট পৰিমাণ ৮৬৪ গাঁথতকৈ বেছি নোহোৱাকৈ কেৱল সৰ্বোচ্চলৈকে হ্রাস নকৰে, বা বিক্ৰীক এনে সামগ্ৰীলৈ সীমাবদ্ধ কৰা নহয়, কাৰণ মিলছে বছৰৰ বাকী সময়ছোৱাত প্ৰতিবাদীসকলক বিতৰণ কৰিব পাৰে।”

তাৰ পিছত তেওঁলোকৰ মহামহিমে মন্তব্য কৰিলে:--

(১) (১৮৮৮) এল.আৰ. ১৫ আই.এ. ৯.

“সেই মিলছ, যাৰ পৰা সামগ্ৰী আহিব লাগিছিল, নিঃসন্দেহে সেইবোৰৰ অস্তিত্ব অব্যাহত থকা বুলি ধৰি লোৱা হৈছিল, যদিও ইয়াৰ পৰা এইটো অনুসৰণ কৰা হোৱা নাই যে, এই ধৰণৰ দৰদাম আৰু বিক্ৰীৰ ক্ষেত্ৰত মিলসমূহ বন্ধ বা আনকি ধ্বংস হোৱাটোৱেও তৃতীয় পক্ষৰ মাজৰ এক চুক্তিত প্ৰভাৱ পেলাব, যিটো দৰাচলতে চূড়ান্ত; কিন্তু মিলছৰ অস্তিত্ব আছিল আৰু প্ৰশ্নবিদ্ধ সামগ্ৰীবোৰ নিৰ্মাণ কৰি আছিল, মাথোঁ সেইবোৰ আন কাৰোবাৰ বাবে নিৰ্মাণ আৰু বিতৰণ কৰা হৈছিল।

আমি অন্তঃ পৰিষদৰ যুক্তিৰ সৈতে একমত, আৰু আমাৰ বোধেৰে তেওঁলোকৰ সৈতে যিবোৰ বিবেচনা প্ৰচলিত হৈছিল, সেইবোৰেই এই ক্ষেত্ৰত আমি যি চুক্তিৰ সৈতে জড়িত, সেই চুক্তিখনৰ নিৰ্মাণৰ ওপৰত নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব লাগিব। আমাৰ এনে নালাগে যে চুক্তিখনে এই অৰ্থ বুজাব যে সামগ্ৰীসমূহৰ বিতৰণ ভিক্টোৰিয়া মিলছে প্ৰতিবাদী প্ৰতিষ্ঠানটোক যোগান ধৰাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল কৰি তুলিছিল। আমি ধৰি লোৱাত অসুবিধা পাওঁ যে পক্ষসমূহে কেতিয়াবা সামগ্ৰীসমূহ একেবাৰেই যোগান নধৰাৰ সম্ভাৱনাৰ কথা চিন্তা কৰিছিল। “মিলছে প্ৰস্তুত কৰা”- এই শব্দকেইটা, কেৱল যোগান ধৰিবলগীয়া সামগ্ৰীৰ এক বৰ্ণনাহে আছিল, আৰু “প্ৰস্তুত হোৱাৰ লগে লগে” আৰু “উক্ত মিলছৰ দ্বাৰা আমাক যোগান ধৰাৰ লগে লগে” - এই অভিব্যক্তি দুটাই কেৱল বিতৰণৰ প্ৰক্ৰিয়া নিৰ্দেশ কৰিছিল। মনত ৰখা উচিত যে আমি যিটো ব্যাখ্যা কৰিব লাগিব সেয়া হৈছে কিছু সাধাৰণ ৰূপত প্ৰৱেশ কৰা এক বাণিজ্যিক চুক্তি, আৰু গোচৰটোত লৰ্ড চামনাৰৰ শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ হ’লে, যাৰ প্ৰসংগ উত্থাপন কৰা হৈছে, “এজন ব্যৱসায়ীয়ে সকলো ক্ষেত্ৰতেই কিছুমান বিশেষ সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰিবলৈ নিজকে বান্ধি ৰখাটো কোনো আচৰিত কথা নহয়, ই হৈছে মূল্য আৰু বজাৰৰ প্ৰত্যাশাৰ বিষয়।” যিহেতু চুক্তিৰ প্ৰকৃত নিৰ্মাণ ব্যৱহৃত শব্দৰ আমদানিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব লাগিব আৰু পিছত পক্ষসমূহে কি ক’বলৈ বাছি লয় তাৰ ওপৰত নহয়, গতিকে পক্ষসমূহে ইয়াৰ বিষয়ে কি কৈছে তাৰ উল্লেখ কৰাটো প্ৰয়োজনীয় নহয়।

আনকি চুক্তিখনৰ নিৰ্মাণৰ বাহিৰেও আমাৰ এনেকুৱা লাগে যে প্ৰতিবাদীসকলৰ আপিল নিজৰ স্বীকাৰোক্তি বিফল হ’ব লাগিব। প্ৰতিবাদীয়ে তেওঁৰ প্ৰমাণত উল্লেখ কৰিছে যে ১৯৪১ চনৰ ২০ নৱেম্বৰৰ টেলিগ্ৰাফিক জাননী পোৱাৰ সময়ত তেওঁ ৬১টা কাপোৰৰ গাঁথ আন কোনো ব্যক্তিক বিক্ৰী কৰা নাছিল, (প্ৰদৰ্শন ১)। সেয়েহে নিজৰ স্বীকাৰোক্তি অনুসৰি চুক্তি ভংগ হোৱাৰ অভিযোগ উত্থাপন হোৱা সময়ত তেওঁ চুক্তিবদ্ধ সামগ্ৰীৰ ৬১টা গাঁথ যোগান ধৰিব পৰা অৱস্থাত আছিল। যদি সেয়েই হয়, চুক্তিখনৰ সম্পাদন অসম্ভৱ হৈ পৰিছিল বুলি আমি ধৰি ল’ব নোৱাৰোঁ। যি নহওঁক, বিষয়টো তাতেই শেষ নহয়। গুৰুপ্ৰসাদ, মিলছ কোম্পানীটোৰ এজন কেৰাণী, যিজন প্ৰতিবাদীসকলৰ দ্বিতীয় সাক্ষী, তেওঁ তলত উল্লেখ কৰা ধৰণে এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ বক্তব্য আগবঢ়াইছে:-

“সকলো গ্ৰাহকে নিজৰ প্ৰয়োজনীয়তা বিক্ৰী পৰিচালকৰ আগত ৰাখে। যদি প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰী সাজু হয় তেন্তে গ্ৰাহকক বিক্ৰী কৰা হয় আৰু সাজু নহ’লে আৰু গ্ৰাহকে যদি সেইবোৰ উৎপাদন কৰাটো বিচাৰে তেন্তে নিৰ্মাণৰ পিছত গ্ৰাহকক বিতৰণ কৰা হয়। মিলছত এখন অৰ্ডাৰ বুক ৰখা হয়।”

যিহেতু ভিক্টোৰিয়া মিলছত এনে প্ৰথা প্ৰচলিত হৈ আছিল, প্ৰতিবাদীসকলে দেখুৱাব লাগিছিল যে চুক্তিবদ্ধ সামগ্ৰীসমূহ উৎপাদনৰ বাবে মিলছক অৰ্ডাৰ দিয়া হৈছিল আৰু তথাপিও মিলছে সামগ্ৰী যোগান ধৰাত

ব্যৰ্থ হৈছিল। এনে কোনো প্ৰমাণ অৱশ্যে প্ৰতিবাদীসকলে আগবঢ়োৱা নাছিল। উচ্চ ন্যায়ালয়ে অনুমান কৰিছিল যে চুক্তিখনত উল্লেখ কৰা সময়সীমাৰ ভিতৰত সামগ্ৰী যোগান ধৰাটো সম্ভৱ নহ'লহেঁতেন, কিন্তু সেই বক্তব্যৰ সমৰ্থনত কোনো উপাদান নাছিল।

এই পৰিস্থিতিত, এইটো স্পষ্ট যে এইটো এনে কোনো মামলা নহয় য'ত চুক্তিৰ বিফলীকৰণৰ মতবাদৰ প্ৰসংগ আনিব পাৰি। সেই মতবাদটোৰ বিষয়ে কেইবাটাও গোচৰত ব্যাখ্যা কৰা হৈছে, যাৰ কিছুমানৰ উল্লেখ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৰায়দানত কৰা হৈছে, কিন্তু ইয়াৰ সন্দৰ্ভত শেহতীয়া ঘোষণাটো ব্ৰিটিছ মুভিটন নিউজ বনাম লণ্ডন চিনেমাৰ্জ(প্ৰ)ত ভিছকাউণ্ট চাইমনৰ ভাষণত পোৱা যায়, য'ত আৰ্ল লোৰবাৰ্ণৰ অনুমোদনেৰে লৰ্ড আচাৰ্যই পূৰ্বৱৰ্তী মামলা এটাত *এফ.এ. টেম্পলিন এচ.এচ. কোম্পানী লিমিটেড বনাম এংলো-মেক্সিকান পেট্ৰলিয়াম প্ৰডাক্টছ কোম্পানী লিমিটেড(প্ৰ)* মতবাদটোৰ তলত দিয়া উদ্ধৃতিটোৰ প্ৰসংগ উত্থাপন কৰিছিল:-

“...আদালতে চুক্তি এখন আৰু কি পৰিস্থিতিত ইয়াক নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল সেই বিষয়ে পৰীক্ষা কৰিব পাৰে আৰু কৰা উচিত, অসম্মতি জনোৱাৰ বাবে নহয়, কিন্তু কেৱল ইয়াক বৰ্ণনা কৰাৰ বাবে, চোৱাৰ বাবে যে ইয়াৰ প্ৰকৃতিৰ পৰা পক্ষসমূহে নিশ্চয় এই ভিত্তিত তেওঁলোকৰ দৰ-দাম কৰিছে যে কোনো এটা নিৰ্দিষ্ট বস্তু বা বস্তুৰ অৱস্থাৰ অস্তিত্ব অব্যাহত থাকিব। আৰু যদি তেওঁলোকে নিশ্চয় তেনেকুৱা কৰিছিল, তেন্তে সেই ধৰণে সৰ্ত্ত এটা সূচোৱা হ'ব, যদিও ইয়াক চুক্তিত প্ৰকাশ কৰা হোৱা নাই..... কোনো আদালতৰে এক নিষ্কাশনৰ ক্ষমতা নাই, কিন্তু ই চুক্তিৰ প্ৰকৃতি আৰু ইয়াৰ আশে-পাশে থকা পৰিস্থিতিৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰে যে এটা প্ৰকাশ নোহোৱা চৰ্ত্ত এটা ভেটি আছিল যাৰ ওপৰত পক্ষসমূহেই চুক্তিবদ্ধ হৈছিল।”

আমাৰ বাবে এই কথাত গুৰুত্ব দিয়াটো প্ৰয়োজনীয় যেন লাগে যে যিমান দূৰ এই দেশৰ আদালতসমূহ জড়িত হৈ আছে, তেওঁলোকে মূলতঃ সেইসমূহ আইন চাব লাগে যিবোৰ ভাৰতীয় চুক্তি অধিনিয়ম, ১৮৭২-ৰ ৩২ আৰু ৫৬ নং ধাৰাত সন্নিৱিষ্ট হৈ আছে। এই ধাৰাসমূহ তলত দিয়া ধৰণৰ:-

“৩২. ভৱিষ্যতে এক অনিৰ্দিষ্ট ঘটনা ঘটিলে কিবা কৰা বা নকৰাৰ চৰ্ত্তসাপেক্ষ চুক্তিসমূহ আইনৰ দ্বাৰা বলবৎ কৰিব নোৱাৰি যদিহে সেই ঘটনা ঘটা নাই।

যদিহে এই ঘটনাটো অসম্ভৱ হৈ পৰে তেন্তে এনে চুক্তি অকাৰ্যকৰী হৈ পৰে।”

“৫৬. কোনো এক অসম্ভৱ কাৰ্য কৰাৰ চুক্তি এখন নিজেই অকাৰ্যকৰী।

কোনো এটা কাৰ্য যদি চুক্তি এখন কৰাৰ পিছত অসম্ভৱ হৈ পৰে অথবা প্ৰতিশ্ৰুতিদাতাই বাধা দিব নোৱাৰা কিবা ঘটনাৰ কাৰণে বেআইনী হৈ পৰে, সেই কাৰ্য কৰিবলৈ কৰা চুক্তিখন অকাৰ্যকৰী হৈ পৰে.....”

আমি ইতিমধ্যে আঙুলিয়াই দিয়াৰ দৰে আলোচ্য চুক্তিখনৰ বলবৎকৰণ ভৱিষ্যতৰ কোনো অনিশ্চিত ঘটনাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল নাছিল, নাইবা বৰ্তমানৰ গোচৰটোও ধাৰা ৫৬-ৰ দ্বিতীয় অনুচ্ছেদৰ ভিতৰত নপৰে, যিটো প্ৰতিবাদীয়ে উত্থাপন কৰা আপিলৰ সৈতে কোনো প্ৰাসংগিকতা থকা একমাত্ৰ বিধান বুলি ক'ব পাৰি। স্পষ্টভাৱে বিফলীকৰণৰ মতবাদে প্ৰতিবাদীক উপকৃত কৰিব নোৱাৰে, যেতিয়া চুক্তিৰ অকাৰ্যকৰীতা তেওঁৰ নিজৰ ক্ৰটিৰ বাবেই হয়।

আমি সেই অনুসৰি আপীলৰ অনুমতি দিওঁ, উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৰায় বাতিল কৰোঁ আৰু বিচাৰ আদালতৰ আন্তঃপ্তি পুনৰুদ্ধাৰ কৰোঁ। আপীলকাৰীয়ে তেওঁৰ সৰ্বত্ৰ খৰচৰ অধিকাৰী হ'ব।

আপিলৰ অনুমতি দিয়া হৈছে।

আপিলকাৰীৰ বাবে অভিযুক্ত: আৰ.এচ. নৰুনা।

প্ৰতিবাদীৰ বাবে অভিযুক্ত: এচ.এচ. শুক্লা।

#####